

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD), Cilt 3, Sayı 5, Mart 2016, ss. 1-11.
Journal of Ottoman Legacy Studies (JOLS), Volume 3, Issue 5, March 2016, pp. 1-11.
ISSN 2148-5704
DOI Number: 10.17822/omad.2016516902

NÂBÎ VE VEHBÎ'NİN NASİHAT EDERKEN ÇOCUKLARA YAKLAŞIM TARZLARI*

The Narrative Methods of Nabi and Vehbi in their Advices to Children

Abdullah AYDIN**

Özet: Bu makalede, Nâbî'nin Hayriyye'si ve Vehbî'nin Lutfiyye'sinde çocuklara nasihat etme ve hitap ediş üslupları incelenmektedir. Şairlerin sosyal hayata rehberlik ettiği nazım türleri arasında nasihatnameler önemli bir yer tutmaktadır. Pendname ismiyle de bilinen bu eserler, çocuklara ve gençlere verilen nasihatlerden oluşmaktadır. Klasik Türk Edebiyatında nasihatname denildiğinde akla Nâbî'nin Hayriyye'si ve Sümbülzâde Vehbî'nin ondan etkilenerek yazdığı Lutfiyye'si gelmektedir. Burada dikkat çeken bir özellik; Nâbî ve Vehbî'nin çocuklara yaklaşımları ve hitap ediş tarzlarıdır. Nasihatnamelerde genellikle muhatabın herhangi bir konudaki yetersizliğine dikkat çekilmekte, "Ey oğul!" hitabıyla söze başlanarak istenen davranış ve özellikler sıralanmaktadır. Nâbî ve Vehbî ise çocuk eğitime dair günümüzde bilinen öğretim metotlarında bile göremediğimiz bir tarz belirlemişlerdir. Hayriyye ve Lutfiyye'de bulunan bu yöneme göre; çocuğa üst perdeden hitap edilmemekte, çocuğun eksik yönleri yerine üstün özellikleri anlatılmakta, sahip oldukları değerleri iyi yönde kullanmaları öğütlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Hayriyye, Lutfiyye, Nâbî, Vehbî

Abstract: This article examines the advice and the address forms to children in Nabi's Hayriyye and Vehbi's Lutfiyye. The nasihatnames hold an important place among the verse types which guided social life. This kind of work consist of advice to children and young people. In classical Turkish literature Nabi's Hayriyye and Sümbülzade Vehbi's Lutfiyye, which was inspired by the former, are most the remembered works in the works of advice. A striking feature here is the approaches and styles of declamation of Nabi and Vehbi to children. Advisory works generally point to the weaknesses of the reader and list the desired features with same beginning, "O son." First Nabi, then Vehbi developed a different method in Hayriyye and Lutfiyye respectively. In their method, children are spoken to from the top down pedantically with weaknesses instead strenghts and outstanding qualities of children are pointed out and children are advized as to how to put these qualities to better use.

Key Words: Advice, Child, Hayriyye, Lutfiyye, Nabi, Vehbi

Giriş

Şair ve yazarların; mensup oldukları toplumdan, maddî ve manevî kültür unsurlarından, kısacası gerçek hayattan soyutlanması düşünülemez. Dolayısıyla edebiyat ve sosyal hayat sürekli birbiriyle ilişki içerisinde olmuştur. Bu ilişki bazen gerçek kimliğiyle ve anlaşılır bazen de mecazi anlamlarla örtülü bir şekilde ortaya konulur. Sosyal hayat ve kültür edebî eserlerde yer alırken şairin muhayyilesinden geçerek değişime uğrarlar: Mesela bahçelerde gördüğümüz gül, şair için sevgilinin kırmızı yanakları; servi ağacı da boyudur. Çevresinde gördüklerini şairin kendine göre yorumlaması onun hayattan kopuk olması anlamına gelmez. Aksine, şair her gün görülebilen sıradanlaşmış durumları edebî âleme taşıyarak kalıcılaştırma çabasıdır. Bayram, düğün, ölüm, zor geçen bir kış gibi sosyal hayatın her durumu için bir nazım türü icat eden Osmanlı şairleri, yaygın olarak bilinenin aksine, çoğu zaman gerçek hayattan bahsetmişlerdir.

* Bu makale, 23-24 Ekim 2015 tarihleri arasında İstanbul'da yapılan "II. Uluslararası Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu"nda sunulan bildirinin gözden geçirilmiş hâlidir.

** (Doç. Dr.), Bingöl Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bingöl/Türkiye, e-mail: divansiiri@hotmail.com

Bu tarz şiirleri, bazen seçme şiirlerin bulunduğu divanlarda bazen de müstakil bir eser olarak okuyucu kitleleriyle buluşturmışlardır.

Şairlerin tecrübelerinden hareketle sosyal hayata rehberlik ettiği nazım türleri arasında nasihatnameler önemli bir yer tutmaktadır. Pendname ismiyle de bilinen bu türde eserler, özellikle hayat tecrübesi az olan çocuklara ve gençlere verilen nasihatlerden oluşmaktadır.

Arapça nasihat ve Farsça pend kelimeleri öğüt anlamına gelmektedir.¹ Mektup anlamındaki name kelimesinin eklenmesiyle “fert ve toplumu eğitmek, devlette dirlik ve düzenliği sağlamak amacıyla yazılan eserlerin genel adı”² olan nasihatname veya pendname terimleri oluşturulmuştur.³ “Nasihatname yazmanın amacı, İslamiyet’in ‘iyiliği emretme, kötülükten sakındırma’ ilkesine uymak”⁴ olması sebebiyle edebiyatımızda çok sayıda nasihatname yazılmıştır. Edebiyatın öğüt verme yönünü, Âmil Çelebioğlu Türk edebiyatı ve kültürünün umumi karakteri olarak değerlendirmektedir.⁵

Klasik Türk edebiyatında nasihatname denildiğinde akla gelen eserler arasında Nâbî'nin Hayriyye'si ve Sünbülzâde Vehbî'nin ondan etkilenerek yazdığı Lutfiyye'si gelmektedir. İlki; 17., ikincisi 18. yüzyılda kaleme alınan bu eserlerin ortak yönü şairlerin oğullarına ettikleri nasihatleri içermesidir. Şairler, özelde kendi oğullarına genelde tüm çocuklara, gençlere, gelecek nesillere nasihatlerde bulunmuşlardır.

Bu eserlerde dikkat çeken bir özellik; Nâbî ve Vehbî'nin çocuklara yaklaşımları ve hitap ediş tarzlarıdır. Nasihatnamelerde genellikle muhatabın herhangi bir konudaki yetersizliğine dikkat çekilmekte, “Ey oğul!” hitabıyla söze başlanarak istenen davranış ve özellikler sıralanmaktadır. Nâbî ve Vehbî ise çocuk eğitimine dair günümüzde bilinen öğretim metotlarında bile göremediğimiz bir tarz belirlemişlerdir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla sadece Hayriyye ve Lutfiyye'de bulunan bu yönteme göre; çocuğa üst perdeden hitap edilmemekte, çocuğun eksik yönleri yerine üstün özellikleri anlatılmakta, sahip oldukları değerleri iyi yönde kullanmaları öğütlenmektedir.

Klasik Türk edebiyatının önemli şairlerinden Nâbî ve Vehbî'nin hayatı, edebî kişiliği ve eserlerine dair çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu sebeple makalenin sınırları göz önünde bulundurularak şairler ve yazımına konu olan eserleri kısaca tanıtılacaktır. Tekrarlardan kaçınılarak yeni şeyler söylemek amacıyla Hayriyye ve Lutfiyye'deki çocuklara nasihat etme ve hitap ediş üslupları incelenecektir.

a. Nâbî ve Hayriyye

Şiirlerinde Nâbî mahlası kullanan şairin asıl ismi Yusuf olup 1642'de Urfa'da doğmuş, 12 Nisan 1712'de İstanbul'da vefat etmiştir. Mezarı Üsküdar Karaca Ahmet Mezarlığı'nda bulunan şair, aynı zamanda seyit yani peygamber soyundan gelmektedir.

Nâbî genç yaşta arzuhalcilikle meslek hayatına başlamış, yeteneğiyle dikkat çektiği için İstanbul'a gönderilmiştir. Divan kâtipliği, kethüdalık, darphane emniyeti, başmukabelecilik gibi değişik devlet görevlerinde bulunmuştur.

Kendi adıyla anılan Nâbîyâne tarzıyla klasik edebiyatımızda önemli bir yeri olan şair,

¹ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2010, s. 947, 1004.

² İskender Pala, “Nasihatnâme”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 32, İstanbul 2006, s. 409-10.

³ Nasihatname türü için bkz: Rıdvan Canım, *Divan Edebiyatında Türler*, Grafiker Yayınları, Ankara 2010, s. 180-89; Metin Akkuş, *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası- Edebi Türler ve Tarzlar*, Fenomen Yayınları, Erzurum 2007, s. 88-89; Mehmet Aça vd, *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi*, Kesit Yayınları, İstanbul 2011, s. 403-10; Ahmet Mermer ve Neslihan Koç Keskin, *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005, s. 85.

⁴ Mahmut Kaplan, *Hayriyye-i Nâbî*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2008, s. 1.

⁵ Âmil Çelebioğlu, *Kanûnî Sultân Süleymân Devri Türk Edebiyatı*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1994, s. 111.

hikemî şiirin en önemli temsilcisidir. Türkçe Divanı, Hayriyye, Tercüme-i Hadîs-i Erbaîn, Hayrâbâd, Surnâme, Fetihnâme-i Kamanîçe, Tuhfetü'l-Harameyn, Zeyl-i Siyer-i Veysî ve Münşeât adlarında şiir ve düzyazı olmak üzere dokuz eseri vardır.⁶

Nâbî'nin henüz yedi yaşındaki oğlu Ebu'l-Hayr Mehmet Çelebi'ye öğüt vermek için kaleme aldığı eseri yaygın olarak Hayriyye adıyla anılmaktadır. Fakat eserin gerçek adı, şairin

*Kisve-i nazma kodukla hâme
Eyledüm nâmını Hayrî-nâme*

[Nazım elbisesine kalem koyunca, (oluşan eserin adını) Hayrî-nâme eyledim.]

şeklindeki beytinde ifade ettiğine göre Hayrî-nâme'dir.⁷ Mesnevi nazım şekliyle ve aruzun *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* kalıbıyla kaleme alınan eser, toplam 1660 beyit olup otuz beş bölümden meydana gelmektedir. 1701 yılında telif edilen eser, dönemine göre sade bir dille yazılmıştır.

b. Sünbülzâde Vehbî ve Lutfiyye

Şiirlerinde Vehbî mahlası kullanan şairin asıl ismi Mehmet olup tahminen 1718'de Maraş'ta doğmuş, 29 Nisan 1808'de İstanbul'da vefat etmiştir. Mezarının yeri tam olarak bilinmemekle beraber, kaynaklarda Edirnekapı, Topçular, La'î Efendi Çeşmesi yakınında veya Tekke hizasında şeklinde değişik bilgiler kaydedilmiştir.⁸ Sünbülzâdeler diye anılan meşhur bir aileye mensuptur.⁹ Sülalesiyle övünen şair, Lutfiyye adlı eserinde ailesini *Sünbülistan* olarak nitelemekte, bu ismi aynı zamanda divanına da vermektedir.¹⁰

Çocukluk ve gençlik yıllarında Maraş'ta iyi bir eğitim alan Vehbî, icazet aldıktan sonra İstanbul'a gelmiştir. Hayatı devamlı ikbal ve idbar çizgisinde geçen şair haccânlık, önemli yazışmalar kâtipliği, elçilik ve uzun müddet kadılık görevlerinde bulunmuştur.

Türkçenin yanında Arapça ve Farsçayı da bilen şair, bu dillerde şiirler yazmıştır. Memleketin değişik şehirlerinde kazandığı hayat tecrübesinin yanında şiirlerine ilmî bilgisini de aktarmıştır. Türkçe Divanı, Farsça Divanı, Lutfiyye, Tuhfe-i Vehbî, Nuhbe-i Vehbî, Şevk-engîz, Münşeât adlarında tespit edilen yedi eseri vardır.¹¹

Vehbî, nasihatnamesini yazarken oğlu, Nâbî'nin oğlu gibi çocuk yaşta değil yirmi dört yaşındadır. Şair, oğlu Lutfullah'a nisbet ederek eserinin adını Lutfiyye koymuştur.

Vehbî de örnek aldığı Nâbî gibi eserini mesnevi nazım şekliyle ve aruzun *fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün* kalıbıyla yazmıştır. Lutfiyye toplam 1181 beyit olup doksan bir başlık altında sosyal hayatın hemen her konusuna değinmiş,¹² dönemin ilim ve anlayışına ışık tutmuştur.¹³ Tahminen 1791 yılında Lutfullah'ın yirmi dördüncü doğum gününde tamamlanan eser, nazire olarak yazıldığı Hayriyye gibi sade bir dille yazılmıştır.

⁶ Nâbî için bkz: Ali Fuat Bilkan, *Nabî Divânı*, C. I-II, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1997; Ali Fuat Bilkan, *Nabî, Hikmet, Şair, Tarih*, Akçağ Yayınları, Ankara 1998; Menderes Coşkun, *Manzum ve Mensur Osmanlı Hac Seyahatnameleri ve Nâbî'nin Tuhfet'ül-Harameyn'i*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.

⁷ Mahmut Kaplan, *a.g.e.*, s. 63.

⁸ Süreyya A. Beyzadeoğlu, *Sünbülzâde Vehbî Lutfiyye*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2004, s. 14.

⁹ Ahmet Yenikale, *Sünbül-zâde Vehbî Divânı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı E-Kitap, Kahramanmaraş 2012, s. 12.

¹⁰ Abdullah Aydın, "Klasik Türk Edebiyatında Divana İsim Verme", *EKEV Akademi Dergisi*, Y. 18, S. 59, Bahar, Erzurum 2014, s. 52-3.

¹¹ Sünbülzâde Vehbî için bkz: Süreyya A. Beyzadeoğlu, *a.g.e.*; Mehtap Yalın, *Sünbülzâde Vehbî'nin Şevk-Engîz Mesnevisinin Karşılaştırmalı Metni ve Konularının İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2007; Recep Küçük, *Sünbül-zâde Vehbî'nin Farsça Divançesi*, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale 2010; Ahmet Yenikale, *a.g.e.*

¹² Süreyya A. Beyzadeoğlu, *a.g.e.*, s. 26.

¹³ Ahmet Kartal, "XVIII. Yüzyıl Klasik Türk Edebiyatı: Mesnevîler", *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6 / 1, Erzincan 2011, s. 215.

Şair, tamamen tecrübesinin ürünü olan eserini, yaşadığı çağın ihtiyaçlarına göre kaleme aldığı özellikle belirtmiştir:

*Anla kim bu yazılan güftârı
Ekseri tecrübemün âsârı
Gayriler böyle dekâyık yazamaz
Yazsa da asra muvâfik yazamaz (Vehbî)*

“Birçoğu tecrübemin izlerini taşıyan bu sözleri iyi anla. Başkaları böyle dikkat isteyen eser yazamaz, yazsa da asra uygun yazamaz.”¹⁴

c. Hayriyye ve Lutfiyye’de Çocuklara Yaklaşım

1. Çocuğa Hitap

Türk edebiyatı ve kültürünün umumî karakteri olan nasihat verme yönü ilk edebî mahsullerden günümüze kadar edebiyatımızın her döneminde yaygın olarak görülmektedir.¹⁵ Kur’an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerde de öğüt verilmesi, Türklerin Müslüman olmasıyla edebiyatımızda nasihatname türünün yaygınlaşmasına vesile olmuştur. Mesnevi, kaside, gazel gibi değişik nazım şekillerinde dinî, tasavvufî, sosyal muhtevalı ve çeşitli bilim dallarıyla ilgili nasihatnameler yazılmıştır. Türk edebiyatında nasihatname geleneği, ilk manzum örneği diyebileceğimiz Yusuf Has Hacıp’in Kutadgu Bilig’inden¹⁶ sonra Anadolu sahasında Yunus Emre’nin Risâletü’n-Nushiyye’si¹⁷ ile başlayıp tespit edilen kırk üç eserle devam etmiştir. Cumhuriyet döneminde ise doğrudan nasihatname başlığı taşımaya da Tefvîk Fikret’in Halûk’un Defteri ve Mehmet Akif Ersoy’un Asım’ı gibi genç nesillere öğüt içerikli eserler yazılmaya devam edilmiştir.¹⁸

Nasihatnamelerde şairler hedef kitlelerine değişik şekillerde hitap etmektedir. “Bunlar içerisinde en yaygını Kur’an-ı Kerim’de yer alan ve Hazreti Lokman’ın oğluna sesleniş olan ‘Ey oğul!’dur.”¹⁹ “Ey oğul, ey püser!” şeklindeki bu hitap, Cumhuriyet döneminde de “Ey Haluk, Ey Mehmet, Asım’ın nesli!” gibi doğrudan çocuğun ismi söylenerek devam etmiştir.²⁰

Klasikleşmiş olarak devam eden oğula hitap şekli, Nâ’îlî’nin Kenz-i Nesâyih, Diyarbakırlı Emîrî’nin Nasihatnâme ve Edirneli Nazmî’nin Pendnâme adlı eserlerinde görülmektedir.

*Ey oğul dinle nasihat bak bana
Kurtuluş lazımsa âfetden sana (Nâ’îlî)²¹*

[Ey oğul! Sana büyük felâketten kurtuluş gerekliyse bana bak, nasihat(imi) dinle.]

¹⁴ Süreyya A. Beyzadeoğlu, *a.g.e.*, s. 167.

¹⁵ Âmil Çelebioğlu, *a.g.e.*, s. 111.

¹⁶ Emek Üşenmez, *İslâmî Dönem Türk Edebiyatının İlk Eseri: Kutadgu Bilig (Nemengan / Fergana Özbekistan Nüshası) Tıpkıbasım*, Akademik Kitaplar yayınları, İstanbul 2013.

¹⁷ Mustafa Tatcı, *Yûnus Emre Dîvânı- Risâletü’n-Nushiyye (Tenkitli Metin) III*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1997.

¹⁸ Mehmet Samsakçı, “Hayriye ve Halûk’un Defteri Şairlerinin Oğullarına Nasihatnameleri ve Aradaki Zihniyet Farklılaşması”, 38. *Uluslararası İcanas Sempozyumu*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 10-15 Eylül, Ankara 2007, s. 1365-82; Dilek Çetindaş, “Safahat’ın Çocukları”, *I. Uluslar arası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Poster Bildiriler*, 19-21 Kasım, Burdur 2008, s. 871-80; Sinan Çiftçi, “Mehmet Akif’in Şiirlerinde Baba Oğul”, *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4 / 3, Erzincan 2009, s. 669-80.

¹⁹ Selim Emiroğlu, *Türkçe Manzum Nasihat-nâmelerin Eğitim Değeri Üzerine Bir İnceleme*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya 2010, s. 12.

²⁰ Selim Emiroğlu, *a.g.t.*, s. 331.

²¹ Arzu Balcı, *Nâ’îlî’nin Kenz-i Nesâyih Adlı Eseri ve Nasihat Geleneği*, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011, s. 80.

*Bir de budur nush sana iy püser
İtme agalığa sakın el-hazer (Emîrî)²²*

[Ey oğul! Sana bir nasihat de budur: Sakın sakın ağa (olmaya heves) etme.]

*Bî-tahâret olma hergiz iy püser
Kıl âdâb-ı kahrđan havf u hazer (Nazmî)²³*

[Ey oğul! Asla pis olma. Zorla bir iş yaptırma yönteminden kork ve sakın.]

Nâbî'nin Hayriyye ve Sünbülzâde Vehbî'nin Lutfiyye'si, oğullarına hitap ediş tarzları bakımından diğerlerinden farklılık göstermektedir. Nâbî, oğlu Ebulhayr'a; ey oğul ifadesinden farklı olarak gözümün nuru, edep bahçesinin fidanı, sedef kulağını süsleyen inci, babasının gözünü ve gönlünü aydınlatan, kişiliğiyle Haleb'i süsleyen gibi anlamlara gelen çoğunlukla Farsça terkiplerle seslenmektedir:

*İy nihâl-i çemen-efrûz-ı edeb
İy ferah-bahş-ı dil ü dîde-i eb (Nâbî)²⁴*

[Ey, iyi terbiyenin parıldayan yeşilliğinin fidanı! Ey, babasının gözünün ve gönlünün sevinci.]

Nâbî'yi örnek alarak eserini kaleme alan Sünbülzâde Vehbî de Lutfiyye'de oğlu Lutfullah'a hitap ederken aynı şekilde; babasının canı, her şeyi bilen oğlum, ciğerimin parçası, şeref hazinesinin eşsiz incisi gibi taltif edici ifadeler kullanmaktadır. "Bu hitaplar, şairin elli dört yaşında sahip olunan bir çocuğa duyduğu sevgiyi ve hatta ona yüklediği büyük misyonu açıkça ortaya koymaktadır."²⁵

*Ve'y gözüm nûrî sürûr-ı kalbüm
Ömrümün vâri huzûr-ı kalbüm (Vehbî)*

"Ey gözümün nuru, gönlümün neşesi, kalbimin huzur kaynağı, ömrümün varı."²⁶

Sünbülzade Vehbî sadece eserinin "der hitâb-ı ferzend-i hîş / kendi oğluna hitabı hakkında" bölümünde,²⁷ Nâbî ise hem "matlab-ı mücmel-i ahvâl-i peder / babanın durumunun özeti bahsi"nde hem de her bölümün ilk beytinde güzel sözlerle oğluna seslenmektedir.

Bu hitap tarzını, Nâbî'nin çağdaşı Diyarbakırlı Emîrî de nasihatnamesinde birkaç beyitte kullanmıştır:

*Ey püser-i hoş-reviş ü hoş-likâ
Bir de budur pend ü nesâyih sana (Emîrî)²⁸*

[Ey güzel yürüyüşlü ve güzel yüzlü oğul! Sana bir nasihat de budur...]

Sünbülzâde Vehbî'nin Nâbî'yi örnek aldığı göz önünde bulundurulduğunda; nasihate muhatap olan çocuğa olumlu yaklaşılması tarzını Nâbî'nin keşfettiği söylenebilir. Verilecek olan öğüdün dikkate alınması ve daha etkili olmasını sağlayan bu yöntem, aradan yüzyıllar geçmesine rağmen günümüz eğitim metotlarında göz ardı edilmiştir.²⁹ 1739 numaralı Millî

²² Mahmut Kaplan, "Diyarbakırlı Emîrî ve Nasihat-nâmesi", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 5, S. 22, 2012, s. 76.

²³ Selim Emiroğlu, *a.g.t.*, s. 335.

²⁴ Mahmut Kaplan, *a.g.e.*, s. 183.

²⁵ Asiye Figen Kalkan, *Lutfiyye ve Hayriyye Çerçevesinde Divan Edebiyatında Çocuk Eğitimi*, Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya 2012, s. 4.

²⁶ Süreyya A. Beyzadeoğlu, *a.g.e.*, s. 41.

²⁷ Süreyya A. Beyzadeoğlu, *a.g.e.*, s. 38.

²⁸ Mahmut Kaplan, *a.g.m.*, s. 81.

²⁹ Vedat Aktepe, "Eğitimde Bireyi Tanımının Önemi", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 6, S. 2, Kırşehir 2005, s. 15-24; Şahin Danışman, "Montessori Yaklaşımına Genel Bir Bakış ve Eğitim Ortamının

Eğitim Temel Kanunu'nda; "İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak"³⁰ şeklinde yer alan üçüncü madde eğitimin nasıl olması gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu maddede iki defa zikredilen çocukların mutluluğu ifadesinde, sadece eğitimden değil mutlu kılacak bir eğitimden bahsedilmektedir. Bu da hiç şüphesiz Nâbî'nin yaptığı gibi iltifat ederek mümkün olabilmektedir.

2. Çocuğa Verilen Değer

Geleneksel öğüt verme yöntemi, daha çok çocuğun bir yaramazlık yaptığı zamanlarda ve çocuğu cezalandırma esnasında nasihat etme şeklindedir. Çocuk "sakın, sözümü tut, nasihatimi dinle gibi emir kipiyle uyarılarak muhatap alınmaktadır:

*Muhib ol ehl-i ilme belki bende
Nasîhat itseler tut sem'i pende* (Hızrî)³¹

[İlim ehline dost ol belki (hatta) köle (ol). Öğüt verseler nasihate kulak tut.]

Yine Emîrî, "aklın varsa, muhterem ol, izzet istersin," gibi sözlerle dolaylı olarak oğlunu tenkit etmekte, onda bu özelliklerin olmadığını ima etmektedir:

*Dirsin olam sâhib-i izz ü vakâr
İt güher-i nushumi sen gûşvâr* (Emîrî)³²

[Yücelik ve ağırbaşlılık sahibi olayım dersin; nasihatimin cevherini (kulağına) küpe et.]

Nâbî ve Sünbülzâde Vehbî'de ise muhatap konumundaki çocuğa değer verilmekte, nasihat cezalandırma yöntemi olarak kullanılmamaktadır. Şairler, çocuklarının kendileri için ne derece değerli olduklarını ifade etmektedir:

*Oldı zâtun senün iy nûr-ı basar
Zînet-i gülşen-i hestî-i peder*

*Salalı başuma zâtun sâye
Ben seniünle bakaram dünyâyâ*

*Sende ahlâk-ı medâyih çokdur
Li'llahi'l-hamd zemâyim yokdur* (Nâbî)³³

[Ey gözümün nuru! Senin varlığın, babanın varlık bahçesinin süsü oldu. Sen başım (üzerin)e gölge salalı, ben dünyaya seninle bakarım. Sende methedilecek güzel huylar çoktur. Allah'a şükür, kötü hâl (ve) hareketler yoktur.]

*V'ey nemâ-perver-i feyz-i câvid
Nahl-i nevrete-i gülzâr-ı ümid*

*Hamdülillâh ki Hudâ-yı Mennân
Seni bu bendeye kıldı ihsân*

*Mihr-veş eyleyüp işrâk u zuhûr
Dil-i târikümi kıldun pür-nûr* (Vehbî)

"Ey ebedî feyizle beslenmiş varlık, ümidin gül bahçesinin yeni yetişmiş fidanı. Allah'a

Düzenlenmesi", *Eğitimde Politika Analizi Dergisi*, C. 1, S. 2, Eskişehir 2012, s. 85-113; Komisyon, *Anadolu Öğretmen Liseleri Öğretim İlke ve Yöntemleri 11. Sınıf Ders Kitabı*, Ankara 2012.

³⁰ *Türkiye Cumhuriyeti Resmî Gazete*, S. 14574, 24 Haziran 1973. s. 1.

³¹ Maksut Belen, "XVI. Yüzyıl Nasihatnamelerinden Seçkin Bir Örnek: Hızrî'nin Âb-ı Hayât Mesnevisi", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies*, C. XI/1, İzmir 2011, s. 99-106.

³² Mahmut Kaplan, *a.g.m.*, s. 79.

³³ Mahmut Kaplan, *a.g.e.*, s. 179-80.

hamdolsun ki o ihsan sahibi Allah, seni bu kuluna ihsan eyledi. Güneş gibi etrafı ışıklandırarak karanlık gönlümü nurla doldurdun.”³⁴

Şairler, oğullarının değerlerinden bahsederken kendilerine de pay çıkarmakta, onların kıymetini soylarının asilliğine bağlamaktadır. “Böyle asil bir soydan ancak senin gibi kıymetli biri yetişir.” demektedir:

*Hamdü li'llâh nesebün âlîdür
İlm ile cedd ü ebün âlîdür*

*Gerçi bâlâsı bilinmez ammâ
Bilinen mertebedür hep ulemâ*

*Her ne var cevher ü zâtî bende
Cümle mevcûd u müheyâ sende (Nâbî)³⁵*

[Allah'a şükür, soyun yücedir. (Sahip oldukları) ilim ile deden ve baban (da) yücedir. Gerçi (soyumuzun) çok eskileri bilinmez ama bildiğimiz kadarıyla hep âlim. Bende kişilik ve cevher (bakımından) her ne var (ise) hepsi sende de bulunmakta.]

*Ced-be-ced mâye-i neslün tâhir
Asl-ı zâtunda necâbet zâhir (Vehbî)*

“Dedelerine kadar mayası temiz bir soya sahipsin, kişiliğinin özünde bu soyluluk kendini gösterir.”³⁶

Oğluna hitaben nasihatname yazan Diyarbakırlı Emîrî soyluluğuna dair herhangi bir ifade kullanmamakta, bir beytinde ise “Özün temiz olmazsa soyun sana faydası yok.” demektedir. Buna benzer ifadeler Nâbî ve Sümbülzade Vehbî'de de görülmemektedir:

*Olmaya tâ sende ki ilm ü edeb
Fâyide virmez sana örf ü neseb*

*Cevherün olmazsa seniñ âb-dâr
Kadriñ olur çün hazef ü mührevâr (Emîrî)³⁷*

[Sende (eğer) ilim ve edep olmazsa; soy ve gelenek sana fayda vermez.]

*İrs olur mı eb ü ceddün hüneri
İlmîdür necl-i asîlün pederi (Vehbî)*

“Babanın, dedenin mahareti irsî olarak çocuğuna geçer mi? Asil evladın babası ilmidir.”³⁸

3. Öğüt Vermeye Gereklilik

Daha önce de belirtildiği üzere genellikle bir ihtiyaç hissedildiğinde çocuklara öğüt verilmektedir. Çocukların hatalarından ders almalarını sağlamak, hataya düşmelerine engel olmak, çocukları geleceğe hazırlamak nasihatın amaçlarındandır. Fakat bu konuda Sümbülzade Vehbî, örnek aldığı Nâbî'den bir derece ileri gitmektedir. Ona göre zaten asil ve değerli olan oğlunun nasihate ihtiyacı yoktur. Şair, oğlunun ahlakından, konuşmasından, tavrından, duruşundan zaten memnundur. Nasihat etmek ihtiyaçtan değil bir baba olarak nasihat etme isteğini tatmin etmek içindir:

*Râziyum şîme vü etvârundan
Hüsn-i ahlâk ile refâtûrundan*

³⁴ Süreyya A. Beyzadeoğlu, *a.g.e.*, s. 41.

³⁵ Mahmut Kaplan, *a.g.e.*, s. 180.

³⁶ Süreyya A. Beyzadeoğlu, *a.g.e.*, s. 41.

³⁷ Mahmut Kaplan, *a.g.m.*, s. 81.

³⁸ Süreyya A. Beyzadeoğlu, *a.g.e.*, s. 43.

*Gerçi yokdur sana hâcet pende
Lîk var şevk-i tabî'at bende (Vehbî)*

“Huyundan, davranışından; güzel ahlâka sahip oluşundan memnunum... Gerçi sana öğüt vermeye gerek yoktur ama bu benim tabii duygularımdır.”³⁹

4. Muhataptan Beklenen

Öğüt verilirken doğal olarak muhatapın söylenenleri dikkate alması ve kendisinden istenen davranışı göstermesi beklenmektedir. Hayatta mutlu olmanın, başkalarını rahatsız etmemekle gerçekleşeceği önemle ifade edilmektedir:

*Hâtırın incitme oğlum kimsenün
Hâtırın incinmesün tâ kim senün*

*Yaralarsan cânını halkın eger
Yara yersin cânın üzre ey püser (Nâ'îlî)⁴⁰*

[Oğlum, kimsenin gönlünü incitme ta ki senin gönlün (de) incinmesin. Ey oğul! Eğer halkın canını yaralarsan, (sen de) canın üzere yara alırsın.]

*Ger tutarsan iy püser pend-i peder
Gel rezâlet birle olma der-be-der (Nazmî)*

“Ey oğul, babanın öğüdünü tutarsan rezaletle derbeder olmazsın.”⁴¹

Şairler nasihatlerinin boşa gitmemesini, eserlerinin kıymetinin bilinmesini, çocuklarının da kendi çocuklarına böyle öğütler vermelerini istemektedirler:

*Bir de budur sana yine ey püser
Nushumı tut çekmeyesin tâ zarar (Emîrî)⁴²*

[Ey oğul! Sana bir (öğüt) de budur: Nasihatimi tut ta (ki) zarar çekmeyesin.]

*Her zamân isterem ey cân-ı peder
Ola âvîze-i gûşun bu güher*

*Bunu nâzûk tutasın cânundan
Bir dem ayırmayasın yanundan (Nâbî)⁴³*

[Ey babasının canı! İsterim (ki) bu inci (gibi değerli Hayriyye) her zaman kulağına küpe ola. Bu (hayriyye)yi canından nazik tutasın, yanından bir an ayırmayasın.]

Sünbülzâde Vehbî, de hemen hemen aynı isteklerde bulunurken diğerlerinden farklı olarak oğlundan sülalesine layık biri olmasını istemektedir:

*Ki mehâmid ile mümtâz olasın
Lâyık-ı rütbe-i i'zâz olasın*

*Ol sebebden bunu itdüm tahrîr
Diyessin kim eser-i vâlid-i pîr*

*Sen de evlâdına nush eylesesin
Bundan a'lâlarını söyleyesin*

*Diyeler işte bu Sünbülzâde
Tâze güldür çemen-i ecdâde (Vehbî)*

³⁹ Süreyya A. Beyzadeoğlu, *a.g.e.*, s. 41-2.

⁴⁰ Arzu Balcı, *a.g.t.*, s. 77.

⁴¹ Selim Emiroğlu, *a.g.t.*, s. 359-60.

⁴² Mahmut Kaplan, *a.g.m.*, s. 81.

⁴³ Mahmut Kaplan, *a.g.e.*, s. 181.

“Böylece senalarla yücelerek lâîk olduğun rütbeyle ağılanasın. İşte onun için bunu yazdım ki yaşlı babamın eseri diyessin. Sen de çocuklarına öğüt verip bundan daha güzellerini söyleyesi... İşte bu Sünbülzâde'dir, ecdat çimeninde bitmiş taze güldür diyeler.”⁴⁴

Tabii şairlerin muhataplarından istekleri bunlarla sınırlı değildir. Eserdeki tüm nasihatler uyulması gereken kurallar gibidir. Örneğin Nâbî; tevhit, namaz, oruç, hac gibi dinî konuların yanında ilim, istiğna, mizah, işret, güzel ahlak, güzel söz, evlilik gibi otuza yakın değişik konularda oğluna öğütler vermektedir. Makalenin boyutu göz önünde bulundurularak konuyla dolaylı olarak bağlantısı bulunan öğütlere değinilmemiştir.

5. Dua Etme ve Dua İsteme

Edebiyatımızda eserlerin sonlarında müstakil olan dua bölümlerinde veya hatime kısımlarında yazar, eseri ithaf ettiği kişiye ve kendine dair dua cümlelerine yer vermekte, eserinin faydalı olması için Allah'a yakarmaktadır. Bahsi edilen nasihatnamelerde eserin muhatabı olan kişi kendi çocuğu olunca, anne- baba duası edebî bir eser aracılığıyla ebedileşmektedir:

*Virsiin Allâh sana ömr-i dirâz
Olasın ilm ü amelde mümtâz*

*Cem ola hânene hayr ü bereket
Girmeye kîsene mâl-i rüşvet*

*Her şebün kadr ola her rûzun îd
Göresin devlet ile ömr-i mezîd (Nâbî)⁴⁵*

[Allah sana uzun ömür versin. Bilgide ve bildiklerine uymada seçkin olasın. Hayır ve bereket evinde toplan. Kesene rüşvet(le kazanılmış) mal girmeye. Her gecen Kadir (Gecesi) her günün bayram ola. Mutlulukla ömür uzunluğu göresin.]

Sünbülzâde Vehbî, dua ederken de sülalesine atıfta bulunmaktadır. Oğlunun Fıkıh alanında eser veren dedesi gibi olmasını dilemektedir:

*Dilerüm Hakk'dan eyâ necl-i necîb
Bâğumuzda olasın sünbül-i tîb*

*Fazlıla şöhret-i ceddün bulasın
Sânî-i Şârih-i Eşbâh olasın*

*Seni ma'mûr u muammer ide Hakk
Lutf u in'âmına mazhar ide Hakk (Vehbî)*

“Temiz soylu (yavrum) Allah'tan dilerim ki bağımıza güzel kokulu sünbül olasın. Faziletinle ceddinin şöhretine ulaşasın, Eşbâh adlı eserin ikinci açıklayıcısı da sen olasın. Allah seni mutlu, uzun ömürlü kılsın, lutfuna, nimetlerine lâîk görsün.”⁴⁶

Oğluna baba şefkatiyle hayır dualar eden Nâbî, çocuğundan kendine dua etmesini istemekte, bir nevi vasiyette bulunmaktadır:

*Rûhumı lutfun ile şâd idesin
Bir du'â ile beni yâd idesin Nâbî⁴⁷*

[(Yapacağın) iyilikle ruhumu mutlu edesin. Bir dua ile beni hatırlayasın.]

⁴⁴ Süreyya A. Beyzadeoğlu, *a.g.e.*, s. 42-3, 164.

⁴⁵ Mahmut Kaplan, *a.g.e.*, s. 310, 315.

⁴⁶ Süreyya A. Beyzadeoğlu, *a.g.e.*, s. 164.

⁴⁷ Mahmut Kaplan, *a.g.e.*, s. 182.

Sonuç

1. Şairler içinde yaşadıkları sosyal hayatta soyutlanamaz. Dolaylı olarak da olsa günlük hayatı eserlerine aksettirmişlerdir.
2. Divan şairlerinin toplumdan kopuk olmadığını göstermesi bakımından nasihatnameler önem arz etmektedir.
3. Nâbî Hayriyye, Sünbülzâde Vehbî de Lutfiyye adlı eserleriyle edebiyatımıza katkıda bulunmuşlardır.
4. Çocuklara hitaben yazılan Hayriyye ve Lutfiyye'de hedef kitleye üst perdeden hitap edilmemiş, değerli oldukları söylenerek nasihatini etkili olması sağlanmıştır.
5. Nasihatnameler din, ilim, mizah, güzel ahlak, güzel söz, evlilik, borçlu olmak, rüşvet, dönemin gözde meslekleri gibi değişik konularda pek çok malzeme bulundurmaktadır.
6. Konularının evrensel olması bakımından verilen öğütlerin günümüze de hitap edeceği düşünüldüğünde nasihatnameler, Edebiyatın yanında sosyoloji, psikoloji gibi diğer bilim dalları için de incelenmesi gereken önemli bir araştırma alanıdır.

Kaynakça

- Aça, Mehmet vd, *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi*, Kesit Yayınları, İstanbul 2011.
- Akkuş, Metin, *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası- Edebi Türler ve Tarzlar*, Fenomen Yayınları, Erzurum 2007.
- Aktepe, Vedat, "Eğitimde Bireyi Tanımının Önemi", *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 6, S. 2, Kırşehir 2005, s. 15-24.
- Aydın, Abdullah, "Klasik Türk Edebiyatında Divana İsim Verme", *EKEV Akademi Dergisi*, Y. 18, S. 59, Bahar, Erzurum 2014, s. 45-59.
- Balcı, Arzu, *Nâ'îlî'nin Kenz-i Nesâyihi Adlı Eseri ve Nasihat Geleneği*, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011.
- Belen, Maksut, "XVI. Yüzyıl Nasihatnamelerinden Seçkin Bir Örnek: Hızrî'nin Âb-ı Hayât Mesnevisi", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies*, C. XI/1, İzmir 2011, s. 99-106.
- Beyzadeoğlu, Süreyya A. *Sünbülzâde Vehbî Lutfiyye*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2004.
- Bilkan, Ali Fuat, *Nabî Divânı*, C. I-II, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1997.
- Bilkan, Ali Fuat, *Nabî, Hikmet, Şair, Tarih*, Akçağ Yayınları, Ankara 1998.
- Canım, Rıdvan, *Divan Edebiyatında Türler*, Grafiker Yayınları, Ankara 2010.
- Coşkun, Menderes, *Manzum ve Mensur Osmanlı Hac Seyahatnameleri ve Nâbî'nin Tuhfet'ül-Harameyn'i*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.
- Çelebioğlu, Âmil, *Kanûnî Sultân Süleymân Devri Türk Edebiyatı*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1994.
- Çetindaş, Dilek, "Safahat'ın Çocukları", *I. Uluslar arası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu Poster Bildiriler*, 19-21 Kasım, Burdur 2008, s. 871-880.

- Çiftçi, Sinan, “Mehmet Akif’in Şiirlerinde Baba Oğul”, *Turkish Studies-İnternational Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 4 / 3, Erzincan 2009, s. 669-680.
- Danışman, Şahin, “Montessori Yaklaşımına Genel Bir Bakış ve Eğitim Ortamının Düzenlenmesi”, *Eğitimde Politika Analizi Dergisi*, C. 1, S. 2, Eskişehir 2012, s. 85-113.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2010.
- Emiroğlu, Selim, *Türkçe Manzum Nasihat-nâmelerin Eğitim Değeri Üzerine Bir İnceleme*, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya 2010.
- Kalkan, Asiye Figen, *Lutfiyye ve Hayriyye Çerçevesinde Divan Edebiyatında Çocuk Eğitimi*, Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya 2012.
- Kaplan, Mahmut, “Diyarbakırlı Emîrî ve Nasihat-nâmesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 5, S. 22, 2012, s. 72-84.
- Kaplan, Mahmut, *Hayriyye-i Nâbî*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 2008.
- Kartal, Ahmet, “XVIII. Yüzyıl Klasik Türk Edebiyatı: Mesnevîler”, *Turkish Studies-İnternational Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6 / 1, Erzincan 2011, s. 211-234.
- Komasyon, *Anadolu Öğretmen Liseleri Öğretim İlke ve Yöntemleri 11. Sınıf Ders Kitabı*, Ankara 2012.
- Küçük, Recep, *Sünbül-zâde Vehbî'nin Farsça Divançesi*, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale 2010.
- Mermer, Ahmet ve Neslihan KOÇ KESKİN, *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005.
- Pala, İskender, “Nasihatnâme”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 32, İstanbul 2006, s. 409-410.
- Samsakçı, Mehmet, “Hayriye Ve Halûk’un Defteri Şairlerinin Oğullarına Nasihatnameleri ve Aradaki Zihniyet Farklılaşması”, 38. *Uluslararası İcanas Sempozyumu*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 10-15 Eylül, Ankara 2007, s. 1365-1382.
- Tatçı, Mustafa, *Yûnus Emre Dîvânı- Risâletü'n-Nushiyye (Tenkitli Metin) III*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1997.
- Türkiye Cumhuriyeti Resmî Gazete*, S. 14574, 24 Haziran 1973. s. 1.
- Üşenmez, Emek, *İslâmî Dönem Türk Edebiyatının İlk Eseri: Kutadgu Bilig (Nemengan / Fergana Özbekistan Nüshası) Tıpkıbasım*, Akademik Kitaplar yayınları, İstanbul 2013.
- Yalın, Mehtap, *Sünbülzâde Vehbî'nin Şevk-Engîz Mesnevisinin Karşılaştırmalı Metni ve Konularının İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2007.
- Yenikale, Ahmet, *Sünbül-zâde Vehbî Dîvânı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı E-Kitap, Kahramanmaraş 2012.